

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

ТИМОЩУК Юлія Степанівна - студентка ОКР «Магістр» юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

УДК 343.98

На основани углубленного анализа теоретических и практических работ отечественных и зарубежных ученых в сфере исследования преступлений международного характера раскрыто и проанализировано понятие и признаки таких преступлений, подано криминалистическую характеристику элементов преступлений международного характера.

Ключові слова: злочини міжнародного характеру, особа злочинця, способи вчинення злочинів, місце вчинення злочину, особа потерпілого, предмет злочинного посягання, обстановка вчинення злочинів.

Постановка проблеми

З набуттям незалежності Україна стала учасником міжнародних відносин. Міжнародна співпраця з іншими державами є багатогранною і знаходить свій прояв у вирішенні багатьох транснаціональних питань, у тому числі і у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру. Небезпечність цих злочинів полягає у тому, що жодна держава світу не може самостійно вести боротьбу, в силу особливостей цих протиправних діянь, що вчиняються на території різних країн. У багатьох випадках держави вже досягли згоди щодо співпраці у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру шляхом укладення відповідних міжнародно-правових договорів. Ефективність боротьби зі злочинами міжнародного характеру залежить від їх швидкого, повного та неупередженого розслідування, важливою передумовою якого є криміналістична характеристика

цих злочинів як системи відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, яка відображає закономірні зв'язки між ними та є основою побудови і перевірки слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування. Вказане зумовлює необхідність наукових досліджень у цій сфері, а також впровадження їх у практику, що підвищить рівень вимог до розвитку наук кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності.

Стан дослідження

Проблеми розслідування злочинів міжнародного характеру з різних аспектів розроблялися у юридичній літературі. Вагомий внесок у дослідження в цій зробили відомі вітчизняні та зарубіжні вчені Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.В. А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, В.Я. Горбачевський, В.А. Журавель, І.І. Карпець, І.І. Когутич, В.С. Кузьмічов, В.В. Лисенко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, Г.А. Матусовський, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур, К.В. Юртаєва та інші.

Мета статті – проаналізувати та визначити поняття і ознаки злочинів міжнародного характеру, розглянути криміналістичну характеристику елементів цих злочинів.

Виклад основного матеріалу

Важливим для дослідження питання боротьби зі злочинами міжнародного характеру є визначення поняття злочинів цього виду.

Злочини міжнародного характеру в юридичній літературі називаються неоднаково: «міжнародні кримінальні злочини», «кримінальні злочини міжнародного характеру», «конвенційні злочини» і т.д. Але можна погодитися з думкою В.П. Панова, ці розбіжності носять суто термінологічний характер і перераховані назви фактично є синонімами [16, с. 53].

Детально та обґрунтовано визначив цю групу злочинів І. І. Карпець. На його думку, це – діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до злочинів проти людства, але посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоду мирному співробітництву в різних галузях суспільних відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т.п.), а також організаціям і громадянам, карані або згідно з нормами, встановлених у міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих в установленому порядку, або згідно норм національного кримінального законодавства, згідно з цими угодами [8, с. 112].

Під злочинами міжнародного характеру розуміють такі правопорушення індивідів, які вчиняються поза зв'язком з тією чи іншою державною політикою, і посягають, крім внутрішньодержавного, ще й на міжнародний правопорядок, становлячи небезпеку, як мінімум, для двох держав. Склади вказаних злочинів передбачаються окремими багатосторонніми міжнародними договорами (тому іноді такі злочини називають «конвенційними»). Міжнародні конвенції, які передбачають склади злочинів міжнародного характеру, виступають певним міжнародним стандартом, якому повинні відповідати національні норми кримінального права, які передбачають такі самі склади злочинів. Тому держави-учасниці приймають на себе зобов'язання імплементувати положення відповідних конвенцій та привести у відповідність норми національного права з нормами вказаних конвенцій [13, с. 317].

На нашу думку, злочини міжнародного характеру – це передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні діяння, що не належать до міжнародних злочинів, які посягають на нормальні відносини між державами і завдають шкоди мирному співробітництву в різних сферах, відповідальність за які настає на основі норм міжнародного права, але відповідно до національного законодавства.

Можемо виділити такі ознаки злочинів міжнародного характеру:

- передумовою криміналізації виступає прийняття (ратифікація) міжнародного документа;

- особливо небезпечний характер міжнародного злочину;

- специфіка об'єкта (спрямованість проти життєвих інтересів і благополуччя мирних народів, основних принципів міжнародного права, корінних основ міжнародних відносин);

- специфіка застосовуваних санкцій (у тому числі і військових);

- прийняття ефективних гарантій протидії злочинам у майбутньому;

- зобов'язання, виконання яких на основі принципу добровільності забезпечує міжнародне право;

- суб'єктом заявлених дій щодо забезпечення таких зобов'язань виступають не якісь певні дві або декілька держав, а практично будь-який член міжнародного співтовариства;

- юридичними наслідками недодержання позначених зобов'язань виступає не тільки обов'язок здійснити відшкодування, але й встановлення санкцій [9, с. 46; 11, с. 105; 7, с. 231 – 232; 17, с. 46-47].

Залежно від об'єкта посягання і ступеня міжнародної небезпеки вони поділяються на такі групи:

1). злочини проти стабільності міжнародних відносин (міжнародний тероризм, захоплення заручників, злочини на повітряному транспорті, розкрадання ядерного матеріалу, незаконний обіг наркотиків, контрабанда, нелегальна еміграція, пропаганда війни та інші діяння, що завдають шкоди економічному, соціальному і культурному розвитку держав);

2). підроблення засобів платежів, легалізація злочинних доходів, посягання на культурні цінності народів та ін.;

3). злочинні посягання на особисті права людини, рабство, работоргівля, торгівля жінками та дітьми, тортури, систематичні і масові порушення прав людини та ін.;

4). злочини, що здійснюються у відкритому морі: піратство, ненадання допомоги на морі, забруднення морського середовища, розрив або пошкодження підводного кабелю або трубопроводу та ін.;

5). військові злочини міжнародного характеру – застосування заборонених засобів і методів ведення війни, мародерство, насильство над населенням у районі воєнних дій тощо [6, с. 12-13].

Проте, з розвитком соціального та технічного прогресу, проникненням злочинності у все нові сфери суспільного життя, цей перелік злочинів значно розширився, доповнився злочинами у сфері комп'ютерних та інформаційних технологій, що в міжнародних актах носять назву «кіберзлочинність».

Перейдемо до криміналістичної характеристики елементів злочинів міжнародного характеру.

Основними елементами криміналістичної характеристики є система ознак, які визначають спосіб вчинення злочину, місце вчинення злочину, предмет посягання, особа злочинця, особа потерпілого, «сліди» злочину [18, с. 34-39].

У юридичній літературі під способами вчинення злочину розуміють спосіб дій злочинця, які виражаються в певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготування, вчинення і приховування злочину [16, с. 42].

На нашу думку, більшості злочинів міжнародного характеру притаманні всі перелічені стадії. Тобто можна стверджувати, що їм притаманна система дій злочинців від підготування злочину до його приховування. Проте потрібно відзначити, що не всі злочини приховуються. У деяких випадках (наприклад, міжнародний тероризм, захоплення заручників) приховуються не самі злочини, а інформація, яка може викрити злочинців.

Як слушно зазначає Ю. М. Черноус, способи вчинення злочинів міжнародного характеру можуть бути виражені у різноманітних діях, зумовлених їх об'єктивною стороною. За способом вчинення злочини міжнародного характеру можуть бути класифіковані так:

- пов'язані із застосуванням особливо небезпечних засобів і знарядь їх вчинення: вибухових пристроїв з потужною вражаючою дією, вогнепальної зброї, підпалів (міжнародний тероризм);

- пов'язані з нападом на жертву, застосуванням до неї фізичного та психічного насильства (захоплення заручників, посягання на осіб, які користуються дипломатичним захистом);

- пов'язані з незаконною діяльністю у різних сферах економіки (легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом);

- пов'язані з незаконною діяльністю посадових осіб, наслідком яких є порушення основних прав людини (катування, корупційні дії);

- пов'язані з незаконним перетинанням державного кордону (торгівля людьми, контрабанда, незаконна міграція);

- пов'язані з порушенням правил роботи цивільної авіації, правил морського судноплавства (захоплення, викрадення та інші злочини на борту повітряного судна чи в міжнародних аеропортах, зіткнення морських суден);

- пов'язані з порушенням конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (кіберзлочинність) тощо [20, с. 38].

Місце вчинення злочину у теорії кримінального права розглядають з точки зору дії кримінального закону в просторі та як ознаку об'єктивної сторони [12, с. 198; 21, с. 11].

На думку М. І. Хавронюка, місце вчинення злочину – це простір, у т.ч. територія місцевості, лінія кордону, ділянка земної, водної поверхні чи повітряного простору, приміщення або транспортний засіб, де були розпочаті, продовжені, закінчені чи припинені злочинні дії [19, с. 476].

Л. П. Брич вважає, що місце вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони його

складу – це лише місце вчинення суспільно небезпечного діяння. Місце настання суспільно небезпечних наслідків у матеріальних складах злочинів є частиною змісту цієї ознаки об'єктивної сторони [4, с. 271].

На нашу думку, спірним є твердження, що місце вчинення злочину – це та територія, на якій перебував суб'єкт злочину у момент вчинення ним певного суспільно небезпечного діяння і для різних співучасників злочину може бути різним і місце його вчинення [21, с. 14]. Оскільки місце вчинення злочину у злочинах міжнародного характеру визначає за кримінальним законодавством якої країни суб'єкт злочину буде нести відповідальність. Наприклад, готуючи терористичний акт організатор злочину знаходиться в США, пособники в Росії, а саме діяння вчиняється виконавцем на території України, то за вище вказаним твердженням кожен з них буде нести відповідальність за свої дії за законодавством держав, на території яких вони перебували у момент вчинення злочину. А це, у свою чергу, не узгоджується з положеннями ч. 2 ст. 6 Кримінального кодексу України, які вказують, що злочин вважається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України [14, с. 29].

Отже, місцем вчинення злочинів міжнародного характеру є певна територія (місцевість, лінія кордону, ділянка земної, водної поверхні чи повітряного простору), де вчиняється суспільно небезпечного діяння та (або) настають його суспільно небезпечні наслідки. Місце вчинення цих злочинів визначає, за кримінальним законодавством якої держави суб'єкт злочину буде нести відповідальність.

Характеризуючи особу злочинця у злочинах міжнародного характеру, варто зазначити, що злочини міжнародного характеру здебільшого вчиняються декількома особами, тобто перебуваючи у злочинній організації. Переважно це особи середнього віку, так як для вчинення та безпосередньої участі в міжнародній злочинній організації необхідно не тільки отримати освіту (часто декілька),

придбати деякий злочинний досвід, але і зробити певну «кар'єру» в злочинному співтоваристві. Для осіб, що вчиняють злочини міжнародного характеру, притаманна психологія безкарності, почуття могутності, переваги над іншими людьми, контролю за подіями.

Необхідно звернути увагу на таку деталь, властиву взагалі типу особистості організованого злочинця, – це маскуванню способу життя і поведінки під законослухняні. Багато міжнародних злочинних організацій зовні замасковані під благодійні або громадські фонди, приватні підприємства або навіть державні установи. Практично всі міжнародні організації, які вели злочинну діяльність під прикриттям благодійних цілей, мали міжнародну реєстрацію. Досить часто члени міжнародної злочинної організації мають постійне місце роботи або служби, яке, безумовно, не є основним видом їх діяльності.

Система ознак, що стосуються особи потерпілого, має складну структуру. У літературних джерелах зазначається, що вона охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи та навчання, професія, фах, освіта та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки. Відомості про потерпілого включають також дані про його віктимність [3, с. 11].

Особа потерпілого – досить складний у криміналістичному відношенні елемент, який змінює своє становище залежно від категорії злочину, виду злочинного посягання, наявності або відсутності зв'язків між потерпілим і злочинцем, психологічних особливостей потерпілого, його рольових функцій до і під час учинення злочину.

Особу потерпілого у злочинах міжнародного характеру неможливо сукупно детермінувати, оскільки даний вид злочинності проявляється, як ми вище зазначали, у різноманітних способах вчинення, відтак потерпілими можуть бути держави, національності, народи (для злочину геноцид), окремі особи.

Предмет посягання – це речі матеріального світу, впливаючи на які, особа посягає на ті чи інші суспільні відносини [3, с. 12].

Предметами злочинного посягання злочинів міжнародного характеру можуть бути життя, здоров'я людей; воля особи; рослинний, тваринний світ; грошові кошти, цінні папери; матеріальні цінності; майно, приховане від оподаткування та інші.

У юридичній літературі під обставиною вчинення злочину розуміють частину матеріального середовища, що охоплює, крім ділянки території, сукупність предметів на цій ділянці, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними. Вона відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [3, с. 12].

В.І. Куликов, розуміючи під обставиною вчинення злочину фактори, що обумовлюють поведінку злочинця як в період підготовки, так і при вчиненні злочину, в число таких включає: а) місце і час вчинення злочину; б) склад учасників (група, за участі дорослих тощо); в) об'єкт злочинного посягання; г) матеріальні елементи оточуючого середовища (охорона об'єкта; вчинення злочину в умовах очевидності або неочевидності; можливість або неможливість залишення матеріальних або ідеальних слідів) [10, с.74-81].

Обстановка вчинення злочинів міжнародного характеру визначається тим, що їх можуть вчинити на території кількох держав або на території, що не підпадає під юрисдикцію жодної держави [5, с. 6], проте виходячи з принципу «або карай або видай» міжнародні злочинці не залишаються без покарання.

Висновки

Встановлення в Україні кримінальної відповідальності розділом XX Кримінального кодексу України за злочини міжнародного характеру є виконанням Україною зобов'язань взятих на себе у зв'язку з приєднанням до Римського статуту міжнародного кримінального суду. Дані склади злочинів характеризуються особливими способами, суб'єктами, потерпілими, масштабами вчинення, меншим впливом територіальності.

Література

1. Конституція України від 26 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131.
3. Батюк О.В. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посіб. / Р.І. Благута, О.М. Гумін; [за заг. ред. Є.В. Пряхіна]. – Л.: ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.
4. Брич Л. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів інших правопорушень / Л. Брич // Вісник Львівського університету. – Серія юрид. – Вип. 52. – 2011. – С. 271.
5. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью / Л.Н. Галенская. – М.: Международные отношения, 1972. – 168 с.
6. Грубова Е.И. Преступления против мира и безопасности человечества: состояние, тенденции и перспективы развития в национальном уголовном законодательстве / Е.И. Грубова // Международное уголовное право и международная юстиция. – 2012. – № 1. – С. 11-14.
7. Захаров Н.А. Курс общего международного права / Н.А. Захаров. – Петроград: Тип. Д.П. Вейсбрут, 1917. – 476 с.
8. Карпец И.И. Преступления международного характера / И.И. Карпец. – М.: Юрид. лит., 1979. – 264 с.
9. Королев А.Н. Экоцид в системе международных правонарушений / А.Н. Королев // Международное публичное и частное право. – 2007. – № 2 (35). – С. 46-48.
10. Левин Д.Б. Проблема ответственности в науке международного права / Д.Б. Левин // Известия академии наук СССР (отделение экономики и права). – 1946. – № 2. – С. 105.
11. Куликов В.И. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступления / В.И. Куликов // Вестник МГУ. – (Сер. Право). – 1982. – № 5. – С.74-81.

АНОТАЦІЯ

На основі поглибленого аналізу теоретичних і практичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері розслідування злочинів міжнародного характеру розкрито та проаналізовано поняття і ознаки таких злочинів, подано криміналістичну характеристику елементів злочинів міжнародного характеру.

SUMMARY

On the basis of deep analysis of theoretical and practical works of local and foreign research workers in the field of investigation of crimes of international character of concept and signatures of such crimes it is proposed and analysed, description of criminalistics of elements of crimes of international character is given.

12. Малинин В.Б. Объективная сторона преступления / В.Б. Малинин, А.Ф. Парфенов. – СПб: Изд-во Юридического института (Санкт-Петербург), 2004. – 301 с.

13. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик, М.М. Микієвич та ін.; [за ред. В.М. Репецького]. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Знання, 2012. – 437 с.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [7-ме вид., переробл. та доп.]. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.

15. Панов В.П. Международное уголовное право: учеб. пособие. – М.: Инфра-М, 1997. – 320 с.

16. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. / Н.И. Панов. – Харьков: Вища школа, 1982. – 161 с.

17. Попаденко Е.В. Международное уголовное право: учеб. пособие / Е.В. Попаденко. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 192 с.

18. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др.; [под ред. В.К. Лисиченко]. – К.: Выща школа, 1988. – 405 с.

19. Хавронюк М. І. Місце злочину // Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К.: ТОВ Юридична думка, 2007. – 992 с.

20. Черноус Ю. М. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру // Журнал «Криміналістичний вісник». – 2012. – № 1 (17), – С. 34-40.

21. Юртаева К.В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Ксенія Володимирівна Юртаева. – К.: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2010. – 21 с.